

ШЛЯХИ ТА ЗАСОБИ РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ ІНТУЇЦІЇ

Згідно з результатами проведеного теоретичного аналізу механізмів прояву інтуїції у вчителів під час їхньої педагогічної діяльності виявлено певну двокомпонентну структуру до складу якої входять: по-перше, характерні риси прояву інтуїції, по-друге, характерні дії прояву інтуїції [1].

З'ясовано, що педагогічна інтуїція, це особлива якість педагога і, що характерним проявом педагогічної інтуїції є механізм, дія якого в загальному вигляді запускає таке:

- *індивідуальний стиль* діяльності педагога, що характеризується специфічним чуттям, проблемним баченням, тонким розумінням, творчим уявленням, чіткою пронизливістю, практичною мудрістю;

- *імпровізаційну діяльність*, яка забезпечується специфічним осяянням, артистизмом педагога, оптимальністю вибору дій, винахідливістю під неухильним самоаналізом та пильним самоконтролем;

- *творчий стиль діяльності*, що вбирає в себе всі складові як педагогічної діяльності так і особистісні якості педагога, що виявляються у специфічному почерку, неповторній індивідуальності, творчій самобутності, неабиякій винахідливості, гнучкості та евристичності мислення;

- *конструктивну діяльність*, основу якої складає моделювання цілісного образу, проектування та прогнозування діяльності, ініціативність та оперативність мислення, педагогічне передбачення.

Результати теоретичного аналізу представлені в таблиці 1.

Таблиця 1

Характерні дії прояву інтуїції	Характерні риси прояву інтуїції педагога					
	Специфічний почерк	Проблемне бачення	Тонке розуміння	Творче уявлення	Чітка пронизливість	Практична мудрість
Імпровізаційна діяльність	Специфічне осяяння	Артистизм	Винахідливість	Неухильний самоаналіз	Оптимальність вибору дій	Пильний самоконтроль
Творчий стиль діяльності	Специфічне чуття	Неповторна індивідуальність	Творча самобутність	Неабияка винахідливість	Гнучкість мислення	Евристичність мислення
Конструктивна діяльність	Моделювання цілісного	Оперативність мислення	Проектування діяльності	Ініціативність	Прогнозування	Педагогічне передба-

	образу					чення

Отже, виникає питання, яким чином можна сприяти прояву педагогічної інтуїції, характерні дії і риси якої представлені в таблиці?

Аналіз досліджень Я.А.

Пономарьова свідчить, що пошук розв'язання творчих задач відбувається за рахунок прояву інтуїції[2]. Дослідник Ю.Н. Кулюткін, вивчаючи евристичні методи мислення, виділив такі етапи їх розв'язання:

1. Аналіз даних, умов і їх співвідношень. Поява загальної ідеї. Операції зіставлення з вимогами.

2. Спеціалізація і конкретизація загальної гіпотези (ідеї). Операції зіставлення із загальною ідеєю (а не з вимогами, як було раніше).

3. Знаходження кінцевого результату (знову зіставлення з вимогами).

Таким чином, кожен етап розв'язання творчої задачі має фазу побудови гіпотез та їх верифікації. Далі вчений досліджує чотири типи евристик, які включають роботу інтуїції [3]. Поряд з цими дослідженнями, з'являються дослідження, в яких розкриваються пошуки розв'язання будь-яких задач, у них присутні як формальні (репродуктивні), так і неформальні (евристичні, семантичні, інтуїтивні, творчі) процеси [4] та дослідження, що розкривають прийоми збудження (зменшення, збільшення рівня) під час розв'язання задач [5].

Відтак, оскільки педагог на кожному кроці вирішує певні професійні завдання, то інтуїція стає важливою професійною якістю педагога, яку треба розвивати. Пошук шляхів та засобів розвитку педагогічної інтуїції призвів до виявлення, на основі досліджень С.А.

Гільманова, динамічної образно-емоційної моделі педагогічної діяльності, сутність якої полягає у відображенні у психіці педагога цілісної картини професійної дійсності. Дослідник дійшов висновку, що в тих педагогів, у кого немає цілісного уявлення, діяльність здійснюється як виконання дій, призначених ззовні, не пов'язаних між собою, і динамічна образно-емоційна модель діяльності (ДОЕМ) не формується, а інтуїція залишається на емпіричному рівневі [6].

дослідник Гриценко вважає, що для розвитку педагогічної інтуїції важливо створювати не тільки певні ситуації, що спонукають діяти інтуїтивно, але й здійснювати цілісний розвиток особистості педагога, що гармонійно поєднує всі сторони психічної діяльності, наприклад, емоційно-вольову, змістову та операціональну.

Узагальнюючи проведений теоретичний аналіз, можна дійти висновку, що розвиток педагогічної інтуїції в майбутніх учителів забезпечуватиметься завдяки виконанню різних типів завдань, які сприятимуть формуванню індивідуального та творчого стилю діяльності, а також конструктивної та імпровізаційної діяльності. Завдання відрізняються одне від одного за своїми призначеннями, - у нашому випадку, з одного боку, за типом пізнавальної діяльності, з другого, - за рівнем інтелектуальної активності.

Розглянемо клас завдань за типом пізнавальної діяльності. Перший тип завдань визначає певну схему пізнавальної діяльності: сприйняття – усвідомлення, запам'ятовування – відтворення – застосування на практиці. Дані завдання отримали назву – адаптивних. Другий, третій і

четвертий тип завдань орієнтований на здобуття знань шляхом: аналізу явищ, ситуацій, процесів; їх пояснення; узагальнення, систематизації, конкретизації, класифікації тощо. Такі завдання отримали назву результативних, конструктивних і продуктивних.

Варіанти завдань адаптивного типу спрямовані на розпізнавання і відтворення студентами сутності педагогічних явищ і процесів педагогічної дійсності, законів і закономірностей, понять і означень. Вони передбачають такі вимоги: а) визначити поняття; б) дати назву закону; в) сформулювати закон; г) установити, яке поняття описано; д) дати назву наведеному процесові; е) визначити назву даної властивості; є) визначити за властивостями описаний об'єкт.

Варіанти завдань результативного типу спрямовані на перетворення навчального матеріалу, пристосування до нових ситуацій, на встановлення зв'язків і взаємозв'язків між різноманітними засобами опису одного і того ж об'єкта.

У них вимоги наступні: а) вияснити, чи можна сказати, що дане поняття є опорним для певної групи понять; б) установити, який процес описує наведена схема; в) установити, яким законом описується дана група правил; г) указати, які властивості впливають із даної теорії; д) перегрупувати поняття за певною послідовністю тощо.

Варіанти завдань конструктивного типу діяльності забезпечують розв'язання проблем у нетипових ситуаціях, на вміння аналізувати й узагальнювати, систематизувати і класифікувати. Їх вимоги такі: а) вказати способи, за допомогою яких можна знайти вихід із створеної ситуації; б) визначити план вирішення порушеної проблеми; в) довести до

логічного кінця рішення задачі або проблеми; г) дати теоретичну основу для обґрунтування рішення запропонованої задачі.

Варіанти завдань продуктивного типу забезпечують формування вмінь створювати нові продукти діяльності. Їх вимоги такі: а) визначити значення величин, які задовольняють заданим умовам; б) дати тлумачення умовам, які задовольняють вирішення проблеми; вказати фактори, які на них впливають; в) описати галузь застосування знань; г) скласти програму (концепцію, теорію тощо) вирішення даної проблеми.

Інший клас завдань характеризується проявом рівня інтелектуальної активності. Всі завдання поступово ускладнюються від тренувальних і стереотипних, до евристичних і діагностичних з відповідним збільшенням кількості дій для їх виконання, або кількості видів виконаних робіт. Умовно, поділ усіх запропонованих завдань відбувається за такими ступенями складності: завдання тренувального характеру мають I - й ступінь складності; стереотипні - II-й рівень складності; евристичні - III-й; діагностичні - IV-й. Відповідно до зазначених класів завдань розглядається і рівень інтелектуальної активності: інтелектуальна активність у відпрацюванні тренувальних завдань першого ступеня складності, інтелектуальна активність у відпрацюванні стереотипних завдань другого ступеня складності, інтелектуальна активність у відпрацюванні евристичних завдань третього ступеня складності та інтелектуальна активність у відпрацюванні діагностичних завдань четвертого ступеня складності.

Завдання першого ступеня складності (тренувальні) спрямовані на формування системи знань,

науково-пізнавальних умінь і навичок та на розвиток сприймання, уваги, пам'яті, тобто спрямовані на запам'ятовування і засвоєння фактів, понять, закономірностей, законів, теорій, принципів і правил, а також відпрацювання гностичних умінь і навичок. Завдання передбачають прояв специфічного чуття, проблемного бачення, тонкого розуміння, творчого уявлення, чіткої пронизливості, практичної мудрості.

Завдання другого ступеня складності (стереотипні) спрямовані, крім зазначених вище напрямів, на оволодіння вміннями складати та оформляти звіти, анотації, програми, статті, рукописні книги, тобто виконувати розумові дії, які необхідні для застосування отриманих знань. Крім того, завдання вимагають прояву специфічного осяяння, артистизму педагога, оптимального вибору дій, винахідливості під неухильним самоаналізом та пильним самоконтролем.

Завдання третього ступеня складності (евристичні) вимагають відповідних знань, умінь і навичок, сформованих попередніми завданнями та сприяють активізації і розвитку

мисленневої, оцінної та ціннісно-сислової діяльності, а також формуванню специфічного почерку, неповторної індивідуальності, творчої самобутності, неабиякої винахідливості, гнучкості та евристичності мислення.

Завдання четвертого ступеня складності мають діагностичний характер, поєднують декілька видів робіт і характеризуються спрямованістю на формування проєктувальних і конструктивних умінь та вмій моделювати педагогічні процеси у контексті проблематики особистісно-орієнтовної діяльності, а також умінь використовувати знання в новій конкретній ситуації. Крім того, завдання вимагають прояву ініціативності та оперативності мислення, педагогічного передбачення.

Отже, теоретично розкривши механізми прояву педагогічної інтуїції у вигляді певної структури, виникла можливість типологізувати класи завдань, що забезпечуватимуть її розвиток у майбутніх учителів (табл. 2).

Таблиця 2

За <i>типом</i> пізнавальної діяльності	Адаптивні завдання	Результативні завдання	Конструктивні завдання	Продуктивні завдання
За <i>рівнем</i> інтелектуальної активності	Тренувальні завдання	Стереотипні завдання	Евристичні завдання	Діагностичні завдання

Подальшим кроком дослідження було виявлення інтересів майбутніх учителів до самостійного вибору вище розглянутих завдань у процесі навчання. Базою дослідження виступили студенти 2-го та 5-го курсів спеціальності «соціальний педагог», а також магістранти факультетів

початкового навчання, іноземних мов та художньо-графічного факультету Південноукраїнського державного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського. Всього в експерименті взяли участь 96 студентів та 65 магістрантів. Студентам та магістрантам пропонувалися завдання

як за типом пізнавальної діяльності, так і за рівнем прояву інтелектуальної активності. Виявилося, що студенти 2-го курсу найбільшу зацікавленість проявляють до завдань адаптивних та тренувальних і найменшу до завдань продуктивних та діагностичних. Це пояснюється не великим обсягом отриманих знань та досвіду щодо виконання більш складних завдань. Студенти 5-го курсу та магістри віддають перевагу завданням конструктивного типу і завданням, що

вимагають евристичних підходів до їх розв'язання. Крім того, вони також більшою мірою зацікавлені виконувати завдання продуктивні та діагностичні, що пояснюється як більш високим рівнем отриманих знань та досвіду, так і вимогами, які ставляться перед ними у підготовці до написання дипломних та магістерських робіт.

Результати дослідження представлені в таблицях 3 і 4.

Таблиця 3

Курс	Завдання за типом пізнавальної діяльності(%)			
	Адаптивні і завдання	Результативні завдання	Конструктивні завдання	Продуктивні завдання
2-й 5-й	51	29	16	4
	16	24	42	18
Магістри	9	21	50	20

Таблиця 4

Курс	Інтелектуальна активність за класами завдань			
	Ступені складності виконаних завдань (%)			
	Тренувальні	Стереотипні	Евристичні	Діагностичні
2-й 5-й	53	27	12	8
	16	20	43	21
Магістри	11	19	48	22

Завданням подальшого дослідження є виявлення особливостей прояву педагогічної інтуїції в майбутніх

учителів у процесі виконання запропонованих класів завдань.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богданова І.М. Теоретичні засади обґрунтування проблеми розвитку педагогічної інтуїції // Наука і освіта. – Одеса, 2006. – №3-4. С.83-86.

2. Пономарёв Я.А. Фазы творческого процесса /Исследование проблем психологии творчества. – М., 1983. – С. 3-26.

3. Кулюткин Ю.Н. Эвристические методы в структуре решений. – М., 1970.

4. Гурова Л.Л. Психологический анализ решения задач. – Воронеж, 1976. – 327с.

5. Орехов А.Н. Формирование приёмов эффективного решения творческих задач. – Дисс. канд. психол. наук. – М., МГУ, 1985.

6. Гильманов С.А. Интуиция в практической деятельности педагога. – <http://psychol.ras.ru/ponomarev/>

Simposia_rus/abstracts_rus/Sessions/Gilmanov/.

7. Гриценко Л.И. Особенности интуиции в педагогическом предвидении //Формирование познавательной деятельности школьников и студентов. – Тюмень, 1982. – С.26-42.

Подано до редакції 30.10.06

РЕЗЮМЕ

В статье рассматриваются теоретические исследования механизмов проявления интуиции педагога, на основании чего разработаны определённые типы заданий. Задания направлены на

развитие интуиции у будущих учителей. Один класс заданий предусматривает проявление познавательной деятельности будущих учителей, другой – уровень их интеллектуальной активности.

SUMMARY

The article presents theoretical research on mechanisms of manifestation of teacher's intuition, which enabled elaborating some types of tasks. The latter are aimed at developing intuition of future teachers. One type of the tasks envisages manifestation of cognitive activity of future teachers, the other – level of their intellectual activity.